

Spirit of Bosnia / Duh Bosne

An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Me?unarodni, interdisciplinarni, dvojezi?ni, online ?asopis

LJUDI RATA (2010)

James T. Synder

Opsada Sarajeva je bila najduža u modernoj Evropi. Srpski separatisti podržani od strane Jugoslavije su okružili mladi glavni grad Bosne i Hercegovine, opkolili ga i strijeljali njegove stanovnike u trajanju od hiljadu dana, po?evši od petog Aprila 1992. Suo?avaju?i se sa odlu?nim oružanim otporom i stoi?kom populacijom, opsadne snage nikada nisu pokušale zauzeti grad, a nakon što je dejtonskim sporazumom okon?an rat 1995, opsada je povu?ena 29. februara 1996. Sarajevo nije palo kao ostale muslimanske enklave, poput Srebrenice, Goražda i Žepa, ali na hiljade ljudi je ubijeno i desetine hiljada je protjerano iz svojih domova, od kojih se ve?ina više nikada nije vratila. Petnaest godina kasnije, Bosna i Hercegovina se djelomi?no oporavila od rata.

Me?unarodni sud za rat u Jugoslaviji je tri puta stariji od samog sukoba, me?utim nalozi za hapšenje su još uvijek neriješeni. Srbi koji su pokušali izvršiti etni?ko ?iš?enje ?uvenog kozmopolitskog Sarajeva– pravoslavna i katoli?ka biskupija je samo jedan most udaljena od sinagoga u gradu od stotinu džamija–su postigli samo suprotno: izbrisali su sebe iz grada. Danas je skoro u potpunosti muslimanski. Me?utim, stanovništvo se nikada nije oporavilo; Procjenjuje se da je danas broj stanovnika u Sarajevu tri ?etvrtine koliki je bio 1991. godine.

Država je virtualni protektorat Europske unije i ostaje zaglibljena u bizantijskoj ustavnoj upravlja?koj strukturi, od kojih su obje bile cijena zaklju?enja sukoba. Podijeljena na osnovu vjerskih skupina– katoli?ki Hrvati, muslimanski Bošnjaci i pravoslavni Srbi, svi govore manje ili više isti jezik, iako Srbi koriste ?irilicu– Dejtonski sporazum je zaklju?ao zemlju u homogene regije i efektivno nastavlja ovu izolaciju jer nijedan politi?ar ne vidi prednost širenja utjecaja izvan njegove regije u cilju postizanja nacionalne funkcije. Rezultat je politi?ki zastoj i ekonomска stagnacija zemlje od ?etiri miliona stanovnika.

Ratno naslije?e sputava Bosnu i Hercegovinu, dok njeni susjedi idu naprijed. Bivše jugoslavenske republike, Slovenija i Hrvatska, su sada ?lanice NATO-a, te je Slovenija nedavno predsjedala u EU. Makedonija, zemlja koja je za dlaku izbjegla gra?anski rat 2001. godine i koja ima upola manje stanovništva od BiH, pretekla je Bosnu u pogledu BDP-a po stanovniku i paritetu kupovne mo?i. Bez obzira na to, Bosna i Hercegovina još uvijek teži ka Zapadu, te je podnijela zahtjev za ?lanstvo u NATO-u i EU.

Situacija u Bosni i Hercegovini ?ini rad male izdava?ke ku?e Connectum u Sarajevu, izvanrednjim, važnjim i vrijednjim. Osnovan 2004 godine, Connectum posjeduje katalog od oko 100 naslova. Gotovo svi su na bosanskom jeziku (raspad bivše Jugoslavije je doveo i do raspada jezi?ke porodice) osim dvije knjige koje su ovdje pregledane, a koje su napisali bosanski pisci u

iseljeništvu i objavili na engleskom. Ove knjige su zasad dostupne samo u Bosni i Hercegovini. Connectum nema me?unarodnog distributera.

Nadati se je da ?e se to promijeniti jer na Zapadu postoji samo nekolicina glasova bosanskih muslimana iz rata. Zlatko Dizdarevi?, urednik sarajevskog dnevнog lista *Oslobo?enje* (koji herojski nije izostavio nijedan broj tokom rata), objavio je *Sarajevo: Ratni Dnevnik* 1993 godine. Na?a Halilbegovi? je objavila *My Childhood Under Fire* 2006. Semezdin Mehmedinovi? je objavio *Sarajevo Blues*, knjigu poezije, 2001. godine. Doprinosi Connectuma efektivno pove?avaju broj radova bosanskih muslimana u prozi o ratu koji su dostupni na engleskom prijevodu.

Veoma je važno prepoznati ogromnu razliku izme?u vlastitog jasnog glasa, ?ak i u prijevodu, i glasa prenesenog kroz strane pisce. U knjizi Zašto je prevo?enje važno, Edith Grossman kaže da “prijevod proširuje našu mogu?nost da kroz literaturu istražujemo misli i osje?anja ljudi iz drugog društva ili drugog vremena. Dozvoljava nam da uživamo u transformaciji stranog u poznato i da na kratko živimo izvan svoje kože, svojih sopstvenih predrasuda i zabluda.” Ova subjektivnost je važna: Kako bosanski muslimani doživljavaju svoj progon se u potpunosti razlikuje od toga kako ga doživljava ostatak svijeta.

Connectum je ponovo izdao *Sarajevo: Exodus of a City*, Dževada Karahasana u revidiranom prijevodu Slobodana Draculica, koji je neo?ekivano preminuo u septembru 2010 u Torontu. Izvorno objavljen 1994, predstavlja elegi?no posmatranje grada i patnje njegovih gra?ana u to vrijeme. Karahasan je uspješan i plodan dramati?ar i eseist, a njegova zapažanja su iznijeta na stranicama. Karahasanovi eseji ?e uvijek biti potpuno relevantni i svježi iako se snimak pakla ve? odavno ohladio.

U svom eseju, “An Argument with a Frenchmen,” on filozofski razmišlja o beskorisnosti raspravljanja o svom stanju i o stanju uma sa strancem koji je tokom opsade padobranom sko?io u njegovu zemlju. Kako on može uvjeriti ovog uljeza, sa njegovim zapadnjak?kim pojmovima materijalne udobnosti, šta mu dom zna?i ?ak i u ratnim uvjetima? “Nakon svih mojih pokušaja da ga uvjerim da mi je bolje nego što zaslужujem, Francuz je ponavljaо kako ja mora da se osje?am grozno”, Karahasan napominje ironi?no. To je kontrapunkt sa politi?kim posljedicama, jer je opstanak Sarajeva, prije Dejtona, vjerovatno bio temeljen na tome da su njegovi stanovnici znatno nadmašili napada?e. Ali Karahasanova poenta je važna za druga opkoljena društva ?iji gra?ani moraju da ponovo stvore društvenu strukturu nakon povla?enja hitnog slu?aja, ali i zahtjeva da me?unarodna zajednica razumije njihovo subjektivno stanje prije nego ih preplavi pomo?i i sažaljenjem koje oni ne trebaju niti žele.

Karahasan zatim istražuje kako jezik biva uništen i kako postaje sredstvo razaranja u sukobu. Možda je neobi?no brinuti se o ovome, kad su minobaca?i i artiljerija puštali otpad na znamenitosti Sarajeva, a snajperisti punili groblja svježim grobovima. Ali on shvata kako zlobno korištenje jezika može podsta?i i produžiti sukob, te se njegovo iskustvo može primjeniti i dalje od Balkana. Njegov esej “Književnost i Rat” je hladni prijekor, o zloupotrebi jezika i književnosti u politi?ke i estetske svrhe, u najboljoj tradiciji Georga Orwella i Czesława Milosza. Jezik je svet za Karahasanu. “Svijet je prvo napisan”, on piše. “Svete knjige kažu da je on izgovoren rije?ima i sve što se dešava u njemu, dešava se prvenstveno u jeziku.” Kad jezik postane puko sredstvo, kada mu se oduzme moralna svrha, tada postaje oskvrnjen, tvrdi on. A kada jezik postane dio krajolika uništenog ratom, onda može postati oružje. Ovo je više od napada na postmoderne igre rije?i, kojih je on svjestan. On pokre?e dvostruki napad na pisce koji estetiziraju ljudsko iskustvo, pogotovo ljudsku patnju, i one koji pišu, kako on to zove, “herojsku” književnost. Njegov gorki uvid se ?ini

tajanstvenim na prvi pogled ali se zapravo pokazuje zapanjuju?e relevantnim obzirom na iskustvo u Iraku i Afganistanu tokom posljednjih nekoliko godina.

Analiziraju?i prvi cilj—”umjetnost zarad umjetnosti,” u Karahasanovom sažetku—može se zaboraviti da su neka od najboljih novinarstava 1990tih bila fokusirana na bivšu Jugoslaviju. Samantha Power, Christiane Amanpour, Roy Gutman i drugi, su stekli ugled moralno angažiranom reportažom. Ali današnji ratovi favoriziraju one koji su napustili težak posao donošenja presude za rad ?istog zanata. Na primjer,samosvjesni,književni ratni izvještaj Sebastiana Jungera i Dextera Filkensona, predaju moralni i ljudski sud moralnom bu?enju. Usporedba postaje najviša vrijednost. Iako možda možemo razumjeti nešto o prirodi ratovanja ?itaju?i ove knjige, ne?emo razumjeti mnogo o ljudskom sukobu. Ovo je “književnost koja se oslobođila uklanjanjem svog zna?enja i smisla, razloga i vrijednosti.”

To je krivica ove “umjetnosti zarad umjetnosti”, koja je indirektno odgovorna za sve strahote savremenog svijeta... Odluka o tome da se bukvalno sve shvati kao estetski fenomen—u potpunosti zaobilaze?i pitanja o dobru i istini—je umjetni?ka odluka. Ta odluka je zapo?ela u oblasti umjetnosti, te je postala karakteristika savremenog svijeta.

Kad Karahasan nastavlja opis herojske književnosti—”Ljudi u ovoj književnosti su u prvom redu Srbi, Hrvati, komunisti, rojalisti ili nešto sli?no, pa tek onda su to, na drugom ili tre?em mjestu, ljudi sa li?nim osobama,” on objašnjava—on piše o politi?kim traktatima, polemikama i uvredama. Ustvari, ono što je u?inilo ratove u bivšoj Jugoslaviji posebno alarmantnim su bili samozvani nacionalisti?ki intelektualci koji su pozivali na razaranje jugoslavenskog internacionalnog eksperimenta, koje Karahasan proziva po imenu . Ali trebamo samo da se sjetimo tog neobi?nog konsenzusa liberalnih intervecionista i neokonzervativaca o invaziji na Irak, i loših ?lanaka koje su objavili samo da bi postali poznati, kako bismo ?uli odjek Karahasonove poente petnaest godina kasnije. Sposobnost jezika da istražuje i donosi ljudski sud je redovno odba?en zbog njegove regrutacije u službi prostog politi?kog interesa.

S obzirom na Karahasanovu akutnu bol zbog razaranja njegovog grada, možda je neugodno navesti da je druga knjiga na engleskom koju je objavio Connectum, *Black Soul*, ratni roman. Ova knjiga je putovala zaobilaznom rutom do zemlje porijekla. Pisac je prvo objavio verziju na bosanskom jeziku u SAD-u, a zatim u Bosni i Hercegovini prije nego što je objavio prijevod Faruka Rahmanovi?a na engleskom jeziku, koju je Connectum potom kupio. *Black Soul* je dragocjen zbog svoje jedinstvene perspektive koju pruža: Muslimanski borci koji brane Sarajevo i doživljaji izbjegli?kog i iseljeni?kog života u SAD-u. Rahmanovi?eva pri?a je podijeljena izme?u brutalnog rata na vrhovima oko Sarajeva i hladnih kanjona ?ikaga, gdje glavni lik traži azil. Zbog odsustva nade za internacionalnom intervencijom, glavni junak kre?e u potragu za mitskim ameri?kim obe?anjem—idealno odgo?enim.

Rahmanovi? je služio u odbrani Sarajeva, zajedno sa grupom policajaca, djece, idealista, bivših saveznih vojnika, krijum?ara oružja i razbojnika. Njihova propala li?nost je obuhva?ena u prvom dijelu romana, dok Rahmanovi? prati neregularnu jedinicu tokom finalne zimske misije slabljenja srpskih položaja iznad grada. *Black Soul* tretira fizi?ko nasilje pri?e sa mješavinom odvajanja od video igrica i intimnih posljedica nepoznatih u ve?ini fikcija, sugeriraju?i to da je Rahmanovi? strahovito dobro poznavao rat. Glavni lik, koji svjedo?i ubistvo svoje porodice, primje?uje kako jedan od zlo?inaca povra?a nakon pokolja. Jedan od njegovih ljudi, spoti?u?i se o mrtve neprijatelje, postaje nasilno bolestan i emotivno izbezumljen. Likovi autora su osaka?eni i ubijeni, a oni koji prežive su psihi?ki uništeni.

Centralni lik je Hamza, teško ranjen u o?ajnoj misiji na planini. Njegovi roditelji ga šalju preko Jadrana do Italije a potom u ?ikago, gdje razmišlja o ratu i njegovim traumama. Pronalazi stan i posao, pretaku ga lokalni nasilnici i upoznaje finu djevojku. On je ina?e izoliran u ameri?koj divljini–simpati?an portret posttraumatetskog stresa i izbjegli?ke nevolje–i nije sasvim jasno kuda ?e nas pri?a odvesti, napetost koju Rahmanovi? drži do samog užasnog kraja.

Osnovna narativna struktura romana *Black Soul* je mašta o osveti;možda Rahmanovi? prilago?ava razra?enu vjersku mistiku nasilnih filmova Johna Woo-a svojim bosanskim likovima i sredini. Teško je zamjeriti konvencionalno zadovoljavaju?em ako se tragi?ni svršetak ina?e moralno složene pri?e prožima kroz tako neobi?nu geografije i likove. Od Sarajeva, preko Rima, do ?ikaga, Rahmanovi? oštros prikazuje svoje sporedne likove: nesiguran mladi vojnik; visoka moralna prisutnost Hamzinog oca i enigma njegove majke ro?ene u Americi, koja je prešla na Islam; bogati bosanski emigrant u Italiji koji ?ezne za domom; i ljubazan ali ukleti crni vietnamski veteran koji smješta Hamzu na zapad ?ikaga. Tek se u ?itanju sporedne uloge Hamzina suština osje?a prazno i izgubljeno. Ali likovi i pri?a, ako ne i struktura su krajnje originalni, i sam Rahmanovi? uspijeva u Karahasanovom moralnom književnom zadatku istraživanja prirode i posljedica rata.

Ono što je Connectum postigao sa ove dvije knjige je izuzetno i vrijedno hvale. Mlada sarajevska ku?a je objavila glasove bosanskih muslimana za širu javnost. To što je Connectum uradio bez urednika kojima je engleski maternji jezik i bez globalnog distributera pokazuje samouvjerenost u vlastiti književni sud te nesvakidašnji na?in pronalaska šire publike. Za sad ove knjige i njihovi autori možda ostanu ograni?eni na internacionalnu zajednicu u Sarajevu i ve?im gradovima Bosne i Hercegovine. Ali sa europskim težnjama zemlje, to ne?e ostati slu?aj. Nadajmo se da Connectum prona?e partnerskog izdava?a i distributera koji je spreman da podnese rizik sa budu?im prijevodima i originalnim glasovima iz Bosne i Hercegovine i ostatka Balkana. Naša literatura ?e biti bogatija, a ova vrijedna nacija ?e samo imati koristi od truda.

Black Soul

Ahmet M. Rahmanovic

Prijevod na engleskom, Faruk Rahmanovic

Connectum (Sarajevo) 2010, 24.00 KM (\$16)

Sarajevo: Exodus of a City

Dzevad Karahasan

Prijevod na engleskom, Slobodan Draculic

Connectum (Sarajevo) 2010 20.00 KM (\$13)

Pregled prvi objavljen 20. decembra 2010. u *Dissentu*.

James Thomas Snyder je prevodilac *Justice in a Time of War*, švicarski novinar Pierre Hazanove historije jugoslavenskog suda za ratne zlo?ine. Radi za NATO u Briselu. Mišljenja koja su navedena ovdje su njegova.

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative

Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.